

Az antiszemitizmus és a nemzeti emlékezet

*Oktatási
segédlet*

7

1. A zsidókkal és a judaizmussal kapcsolatos ismeretek bővítése
2. A nem tudatos előítéletek leküzdése
3. Antiszemita sztereotípiák és előítéletek kezelése
4. Az összeesküvés-elméletek megkérdőjelezése
5. Az antiszemitizmusról való tanítás a holokauszt oktatásán keresztül
6. A holokauszt tagadásának, torzításának és bagatellizálásának kezelése

7. Az antiszemitizmus és a nemzeti emlékezet

8. Antiszemita esetek kezelése
9. Az online antiszemitizmus kezelése
10. Az antiszemitizmus és a közel-keleti helyzet

Az antiszemitizmus és a nemzeti emlékezet

A nemzetállamok modern világában a nemzeti történelem döntő szerepet játszik a nemzeti identitás kialakulásában. A múltbeli eseményekből ismert történetek, legendák és hősök mind hatással vannak arra, hogy kik vagyunk egyénileg, milyen a kultúránk és általában véve a társadalmunk. A múlt értelmezése segít feldolgozni a fájdalmas történeteket, ezáltal alakítva személyes és nemzeti felfogásunkat arról, hogy kik vagyunk és kivé akarunk válni.

Nemzeteken belül és nemzetek között egyaránt a kollektív nemzeti emlékezet körül kialakult narratívákról folytatott nyilvános viták befolyásolják, hogy az antiszemitizmus témája hogyan kerülhet szóba és vitatható meg az oktatásban. Azért van ez így, mert a történelmi és a mai eseményeket más szemüvegen keresztül nézzük, és a róluk alkotott véleményt a nemzeti emlékezettel kapcsolatos diskurzus alakítja. Terry Cook kanadai levéltáros megjegyezte, hogy „az ilyen kollektív 'emlékezés' és

'felejtés' galériákban, múzeumokban, könyvtárakban, történelmi helyszíneken, történelmi emlékműveknél, nyilvános megemlékezéseken és levéltárakban jelenik meg – talán leginkább a levéltárakban.”¹ A tanárok számára óriási kihívás, hogy a történelmi pillanatokat ezen a sokféle szemüvegen keresztül tekintsék át, és eldöntsék, hogy mi a legmegfelelőbb az oktatás számára.

Ily módon a tanár feladatai közé tartozhat annak meghatározása, hogy mi az, ami esetleg „hiányzik” vagy „elfelejtődött” a tananyagban tárgyalt történelmi eseményekből. Ez különösen akkor igaz, ha egy ország írott történelme a múlt „hőseit” úgy mutatja be, hogy közben nem említi a hősök sötét oldalát. Ha egy történelmi személy széles körben elfogadott narratívája nem tartalmazza a negatív részeket, nagy eltérések lehetnek a diákok és a szülők körében azzal kapcsolatban, hogy cselekedeteik vagy döntéseik hogyan érintettek bizonyos embercsoportokat.

„Amíg az oroszlánoknak nincs saját történészük, a vadászat történelme mindig a vadászt fogja dicsőíteni.”

- afrikai közmondás -

Ugyanakkor az „elfelejtett történetek” felhozása esetleg feszültséget és bizalmatlanságot eredményez az osztályban folytatott megbeszélés során. Bármilyen új információ, amelyet a tanárok behoznak a tanterembe, vitákat válthat ki a diákok és esetleg az iskola vezetése körében. Ez különösen igaz az antiszemitizmus témájára.

Ez az oktatási segédlet azt vizsgálja, hogyan tudják a tanárok felismerni, megkérdőjelezni és elutasítani az antiszemitizmust, amikor az felmerül az osztályban folytatott megbeszélés során, különösen akkor, ha azt a nemzeti emlékezet narratívái váltják ki.

¹ Terry Cook: „What is Past is Prologue: A History of Archival Ideas Since 1898, and the Future Paradigm Shift [Ami elmúlt, az a kezdet: Levéltári eszmék története 1898 óta és a jövőbeli paradigmaváltás]”, *Archivaria – The Journal of the Association of Canadian Archivists*, 43. évf., 1997, 43. o.

Háttér

A nemzeti történelmi emlékezet fejlődése bonyolult folyamat, hiszen a különböző társadalmakból származó (és azokon belüli) emberek különböző tapasztalattal és nézőponttal rendelkeznek. A huszadik század történelmi emlékezetére az egész EBESZ-régióban nagy hatással volt a két világháború, a holokauszt és a hidegháború. Az Egyesült Nemzetek Szervezete a második világháborút követően kifejezetten azért jött létre, hogy egy új nemzetközi jogrend révén fenntartsa a nemzetközi békét és biztonságot, és „megerősítse az alapvető emberi jogokba, az ember személyi méltóságába és értékébe vetett hitet”. Ezek az események vezettek más nemzetközi és regionális szervezetek, például az EBESZ és az Európai Unió létrehozásához, miközben felgyorsították a birodalmi struktúrák megszűnését. A közös történelem ellenére nagy különbségek vannak abban, ahogyan az egyes országok, városok vagy falvak emlékeznek ezekre a történelmi eseményekre és fontos történelmi személyekre.

A történelem bizonyos aspektusai hangsúlyt kapnak, míg másokat teljesen elrejtene.

Például míg egyes országok a náci bűnöket és a zsidók által a holokauszt során átélt borzalmakat helyezik a fókuszba, mások dönthetnek úgy, hogy nagyobb teret adnak a sztálini időszakban, illetve a fasiszta vagy kommunista kormányok által elkövetett bűnöknek. Más országok elismerik ugyan a holokauszt borzalmait, amelyeket Németország követett el Adolf Hitler náci rezsimje idején, de figyelmen kívül hagyják a nácikkal esetleg együttműködő nemzeti hatóságok vagy a lakosság felelősségét. Napjainkban a nemzeti identitásról vagy a második világháború történetéről szóló vitákban újra felszínre kerül a kommunista zsidó toposza, amikor a zsidók ellen a holokauszt előtt, alatt és után elkövetett bűnöket nem az antisemitizmussal vagy náci kollaborációval magyarázzák, hanem anti-kommunista buzgalommal vélik igazolhatóvá tenni. Egyes nemzeti

A 2001-es francia Taubira-törvény előírja, hogy a francia állam emberiség elleni bűntettként ismerje el a rabszolgakereskedelmet. Ezzel a nyilatkozattal a törvény azt is előírja, hogy az állami iskoláknak időt kell szánniuk a rabszolgaság hatásának kritikai elemzésére és megvitatására. Ez figyelemre méltó lépés Franciaország részéről gyarmati történelme egy kellemetlen részének kezelése érdekében, és mintául szolgálhat más országoknak, amelyek szintén fel akarják dolgozni múltjuk nehéz epizódjait.

narratívák a rémtettek áldozataira helyezik a hangsúlyt, míg mások az ellenállásra vagy a győzelemre.²

A kollektív emlékezet politikai szereplők által való alakítását, és az események emlékezetének, dokumentálásának vagy elhallgatásának politikai eszközként való felhasználását általában „emlékezetpolitikának” nevezzük.³ Végző fokon az emlékezetpolitika meghatározhatja a történelem megírásának és továbbadásának módját. A nemzeti emlékezet alakítói nemcsak azt határozzák meg, hogy mire emlékezzünk és mit felejtünk el, hanem előfordulhat, hogy az összetett események egyoldalú vagy túlzottan leegyszerűsített változatát kínálják. Az ilyen narratívák hatással lesznek arra, hogy a különböző országokban élő emberek hogyan értelmezik a múltat, vagy hogyan viszonyulnak különböző embercsoportokhoz.

² Több mint hetven évvel a második világháború vége után az emlékek még mindig érzékenyek maradnak. Például 2017-ben egy orosz iskolás fiú közfelháborodást váltott ki, amiért a Bundestagban tartott beszédében azt sugallta, hogy egyes német katonák maguk is a konfliktus áldozatai voltak. Az orosz kormány tisztviselői azt válaszolták, hogy a diák nem hibás, de szükség lenne a második világháború oroszországi oktatásának felülvizsgálatára. „Выступивший в бундестаге школьник из Нового Уренгоя похудел из-за травли [Az új-urenгой-i iskolás lefogyott a Bundestag-felszólalása utáni zaklatás miatt]”, RIA-Novosti, 2017. december 20., <<https://ria.ru/20171220/1511298000.html>> .

³ Laura Nasrallah: „The Politics of Memory [Emlékezetpolitika]”, *Harvard Divinity Bulletin*, 33. évf., 2. szám, 2005. <<https://web.archive.org/web/20120922191952/http://www.hds.harvard.edu/news-events/harvard-divinity-bulletin/articles/the-politics-of-memory>> .

Minden országban vagy területen vannak konkrét események vagy időszakok, amelyek a nemzeti vagy kollektív emlékezet lényeges részét képezik. A rabszolgaság, a gyarmatosítás és az imperializmus időszakait különböző mélységben mondják el vagy hallgatják el. Az összes történelmi esemény átfogó megértéséhez több szempontból is fel kell tárni ezeket, különösen az iskolai oktatásban. Ha az oktatásban nem foglalkozunk különböző nézőpontokkal, akkor egyes diákok, pedagógusok, családok vagy egész közösségek kirekesztve érezhetik magukat a társadalmi és történelmi narratívából, ami az osztályban felszínre törő frusztrációt eredményezhet. Ráadásul a fontos eseményekről szóló leegyszerűsítő megközelítés az oktatásban eltántoríthatja a tanulókat a kritikai gondolkodáshoz szükséges készségek fejlesztésétől.

Konkrét események, történelmi személyek szimbolikus jelentőséget kaphatnak a nemzeti emlékezetben. Például az ország

függetlenségének éves nemzeti ünnepe a történelmi emlékezet és a nemzeti identitás építésének fontos pillanata. Más nemzeti ünnepek is bevezethetők annak biztosítására, hogy a történelem egyes epizódjai soha ne merüljenek feledésbe. Például a kanadai Nemzeti Óslakosok Napja az ország polgári jogokért folytatott küzdelmét jelzi, és elismeri az őslakosok, az inuitok és a métisek szerepét.⁴ A Holokauszt Nemzetközi Emléknapját 2005-ben az ENSZ határozata hozta létre Auschwitz-Birkenau felszabadításának hatvanadik évfordulója alkalmából.

A nemzeti emlékezet diskurzusai között lehetnek eltérések: egyes narratívák domináns szerepet kapnak, míg másokat elhallgattatnak, amely olykor „elrejtett történelmet” hozhat létre. Az Amerikai Egyesült Államokban a Hálaadás olyan hagyomány, amely döntő szerepet játszott a nemzeti emlékezet és identitás formálásában, de az elterjedt narratívája elhallgatja az amerikai őslakosok gyarmatosítók

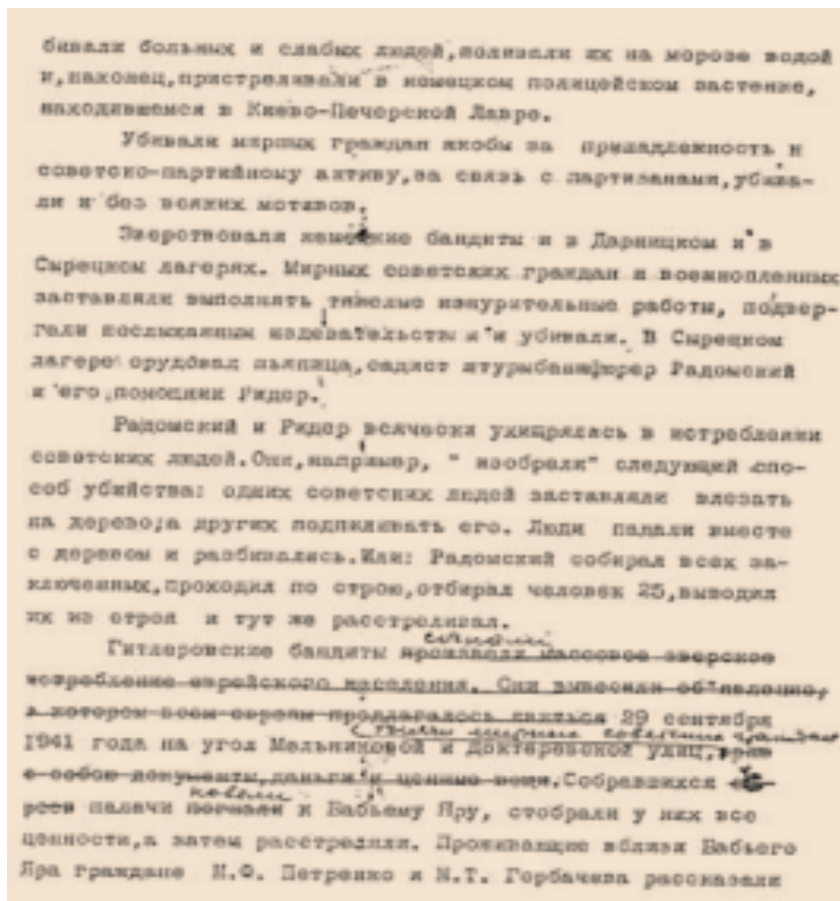
általi leigázását és kultúrájuk elpusztítását. A Hálaadás ünnepe általános politikai és kulturális amnéziát tükröz az első európai telepesek és az őslakosok közötti kapcsolat teljes történetével és következményeivel kapcsolatban. Egyes őslakos törzsek gyásznappként tekintenek rá. Az Egyesült Államok számos állama már nem ünnepli a Kolumbusz-napot, hanem egy történelmi méretű népi irtás kezdeteként tekint rá.⁵ Ma már Óslakosok Napjának⁶ nevezik az ünnepet, amely Amerika őslakos népei előtt tiszteleg, ünnepli őket és megemlékezik közös történelmükről és kultúrájukról. Az Óslakosok Napja az Amerikai Egyesült Államokban példa arra, hogy a nemzeti emlékezet hogyan változhat az idők során, ideértve azt is, amikor új felfogás vagy szempontok lépnek be a kollektív gondolkodásba, vagy amikor a nemzetállamok átalakulnak.

Generációs különbségek is lehetnek egy nemzet kollektív emlékezetében. Úgy tűnik, hogy a 12 és 25 éves

⁴ A 2017-ben átnevezett Nemzeti Óslakosok Napját először 1996. június 21-én ünnepelték, akkor még a Nemzeti Benniszülöttek Napjaként.

⁵ További megvitatását lásd: Jeffrey Ostler: *Genocide and American Indian History*, *American History*, [Népi irtás és az amerikai történelem.] Oxford Research Encyclopaedias, <<https://oxfordre.com/americanhistory/view/10.1093/acrefore/9780199329175.001.0001/acrefore-9780199329175-e-3>>.

⁶ Beck Little: „Goodbye, Columbus. Hello, Indigenous Peoples’ Day”, [Viszlát, Kolumbusz. Üdv, Óslakosok Napja] *History.com*, 2017. okt. 6., <<https://www.history.com/news/goodbye-columbus-hello-indigenous-peoples-day>>.

A Rendkívüli Állami Bizottság 1943. december 25-én kelt, Babi-Yarban történt gyilkosságokról szóló első jelentés-tervezetét 1944 februárjában hivatalosan cenzúrázták. A 14. oldalon látható, hogy a „zsidók”-at átírták a „szovjet civilek”-re.⁹

történetírás a Szovjetunió felbomlásáig nem foglalkozott jelentős mértékben az antiszemitizmus szerepével, vagy a nácik zsidókkal való bánásmódjával.⁸

Hasonlóképpen, egy ország múltbeli „hőseinek” is lehet sötétebb oldala, amely vitát válthat ki arról, hogyan emlékezünk rájuk a tankönyvekben, emlékműveken és szobrokon. A modern Romániában például a két világháború közötti vezető fasiszta mozgalom (az úgynevezett Vasgárda) tagjaira elsősorban a kommunizmus elleni küzdelemben betöltött későbbi szerepük kapcsán emlékeznek. Ez az ábrázolás eltussolja antiszemita, rasszista és antidemokratikus meggyőződésüket, valamint a szélsőjobboldali ideológiához való ragaszkodásukat.¹⁰ Ukrajnában hasonlóan vitatott az ukrán nacionalista csoportok második világháború alatti kegyetlenke-

kor között van egy kritikus időszak az identitás kialakulása szempontjából; az egyén életének ebben az időszakában bekövetkező nemzeti események bizonyítottan nagyobb hatást gyakorolnak az egyén emlékezetére.⁷

Az idővel változó nemzeti emlékezet diskurzusa jelezheti vagy befolyásolhatja, hogyan tekintenek egy kisebbségre az adott társadalomban. A Szovjetunió esetében az a tény, hogy a holokauszt során meggyilkolt zsidók

egyharmada szovjet állampolgár volt, sok tekintetben beleolvadt és el is vészett abban a tágabb narratívában, amely a háborúban elhunyt szovjet állampolgárok jóval magasabb számát próbálta meg feldolgozni. Sokan a sztálinista antiszemitizmust hibáztatták azért, hogy a háborút követő évtizedekben a szovjet történészek nem használták a „holokauszt” szót, bár a legtöbb történész ma már egyetért abban, hogy e politika háttérében számos tényező és motiváció állt. Ennek eredményeként a szovjet

⁷ Marja Kuzmanić: „Collective Memory and Social Identity: A social psychological exploration of the memories of the disintegration of former Yugoslavia [Kollektív emlékezet és társadalmi identitás: az egykori Jugoszlávia felbomlása emlékezetének szociálpszichológiai vizsgálata]”, *Horizons of Psychology*, 17. évf., 2. szám, 2008, 5-26. o.

⁸ Olga Baranova: „Politics of Memory of the Holocaust in the Soviet Union [A holokauszt emlékezetének politikája a Szovjetunióban]” P. Marczewski és S. Eich (eds.): *The Enlightenment and Its Contested Legacies című kiadványban*, Bécs: IWM Junior Visiting Fellows' Conferences, 34. évf., <<http://www.iwm.at/publications/5-junior-visiting-fellows-conferences/vol-xxxiv/politics-of-memory-of-the-holocaust-in-the-soviet-union/>>.

⁹ J. Kniesmeyer és D. Brecher: „Beyond the Pale: The History of Jews in Russia” [Ami elfogadhatatlan: A zsidók története Oroszországban] kiállítás, 1995. <http://www.friends-partners.org/partners/beyond-the-pale/eng_captions/60-8.html>.

¹⁰ „Distortion, Negationism, and Minimalization of the Holocaust in Postwar Romania”, *Final Report of the International Commission on the Holocaust in Romania*, [Torzítás, tagadás és a holokauszt minimalizálása. A romániai holokausztot vizsgáló nemzetközi bizottság jelentése] 2014. november 11., <<https://www.ushmm.org/m/pdfs/20080226-romania-commission-postwar.pdf>>

Szerte az Egyesült Államokban és számos európai országban is találhatunk a legendás második világháborús tábornok, George S. Patton nevét megőrkítő emlékműveket. Annak ellenére, hogy döntő jelentősége volt a nácik legyőzésében, Patton tábornok egyben virulens antiszemita és rasszista volt, aki saját naplójában azt írta: „a zsidók alacsonyabb rendűek az állatoknál” válaszul Truman elnök azon kritikájára, hogy a felszabadított zsidókkal úgy bánt, mint a nácik, azzal a különbséggel, hogy nem ölte meg őket.

FORRÁS: „Letter from President Truman to General Eisenhower enclosing the Harrison Report on the treatment of displaced Jews in the U.S. zone [Truman elnök levele Eisenhower tábornoknak, mellékelve a Harrison-jelentést a kilakoltatott zsidókkal való bánásmódról az amerikai zónában]”, Az Egyesült Államok Holokauszt Emlékmúzeuma, <<https://www.ushmm.org/exhibition/displaced-persons/resourc2.htm>>.

désekben való részvétele, és ezzel párhuzamosan más közép-, és kelet-európai államokban, például Horvátországban és Szlovákiában is zajlanak hasonló viták.¹¹ A francia háborús kormány együttműködése 1940 után a német megszállókkal továbbra is nehéz téma, ami ütközik az ellenállás más nemzeti narratíváival.¹² A történelmi személyek éppoly összetettek és sokrétűek, mint maga a történelem, ezért népszerű ábrázolásuk néha megkérdőjeleződik.

Rejtett történetek láthatnak napvilágot a nemzeti történelem ellentmondásos történelmi alakjait megőrkítő emlékművek felállításakor vagy lerombolásakor. Le kell-e bontani ezeket az emlékműveket, hogy kifejezzük a modern állam törekvését minden ember jogainak tiszteletben tartására, vagy van-e hatékonyabb pedagógiai módja annak, hogyan emlékezzünk és tanítsuk-e történelmi személyiségek szerepét a nemzeti történelem olyan epizódjaiban, amelyeket nem szabad elfelejteni?

Az olaszországi Bolzano város hatóságai részvételen alapuló pedagógiai megközelítést alkalmaztak válaszul a „Credere, Obbedire, Combattere” („Higgy, engedelmeskedj, harcolj”) jelmonddal ellátott, Benito Mussolini lóháton ábrázoló dombormű megsemmisítésére vagy megőrzésére irányuló felhívás kapcsán. Nyilvános pályázatot írtak ki az emlékmű „hatástalanítására és kontextusba helyezésére”, melyre több mint 500 pályamunka érkezett. A döntőbe jutott öt pályázatot közzétették az interneten, mielőtt kiválasztották a győztes javaslatot: a domborművön egy LED-es feliratot helyeztek el, ami egy idézet Hannah Arendt német zsidó filozófus egyik művéből és így szól: „Senkinek sincs joga engedelmeskedni.”

FORRÁS: Carlo Invernizzi-Accetti: „A small Italian town can teach the world how to defuse controversial monuments [Egy olasz kisváros megtaníthatja a világot, hogyan kell hatástalanítani a vitatott emlékműveket]”, *The Guardian*, 2017. december 6., <<https://www.theguardian.com/commentisfree/2017/dec/06/bolzano-italian-town-defuse-controversial-monuments>>.

A világhírű *Anne Frank naplója* – egy fiatal zsidó lány önéletrajzi beszámolója, aki Amszterdamban, a nácik elől bujkálva érett felnőtté – régóta az uralkodó narratíva, amelyen keresztül Hollandiában a második világháborúra emlékeznek. Ez az inspiráció és az

ellenállás története, amely megragadta a nagyközönség fantáziáját Hollandiában és szerte a világon. Ezzel szemben a hollandok kollaborációja a nácikkal a hollandiai zsidók 75-80 százalékának halálához vezetett a holokauszt idején. Anne Frank története a holokauszt

¹¹ John-Paul Himka: „War Criminality: A Blank Spot in the Collective Memory of the Ukrainian Diaspora [Háborús bűnözés: Az ukrán diaszpóra kollektív emlékezetének vakfoltja]”, *Spaces of Identity*, 5. évf., 1. szám (2005. április), <<https://soi.journals.yorku.ca/index.php/soi/article/view/7999>>; John-Paul Himka: „Obstacles to the Integration of the Holocaust into Post-Communist East European Historical Narratives [A holokauszt posztkommunista kelet-európai történelmi narratívákba való integrálásának akadályai]”, *Canadian Slavonic Papers/Revue Canadienne des Slavistes*, 50. évf., 3/4. szám (2008. szeptember-december), 364-365. o.

¹² Johannes Heumann: „Promoting Global Holocaust Memory in the Era of the Cold War: The Tomb of the Unknown Jewish Martyr in Paris [A globális holokauszt-émlékezet előmozdítása a hidegháború korszakában: Az ismeretlen zsidó mártír sírja Párizsban]”, *History and Memory*, 27. évf., 1. szám (2015. tavasz/nyár), 129. o.

„Az iskolák úgy mutatták be a másik ciprusi közösséget, mint egy másik bolygóról származó idegeneket” – mondta Alev Tuğberk, török ciprióta tanár és iskolaigazgató. „Nagyon rossz érzés volt látni, hogy a gyerekeket így oktatják. Tanárként személyes felelősséget éreztem ezért, és sejtettem, hogy a görög ciprióta közösségben is voltak, akik ugyanígy éreztek.” Tuğberk a Történelmi Párbeszédért és Kutatásért Szövetség (AHDR) társelnöke és egyik meghatározó személyisége, a 2016-os Max van der Stoel-díj nyertese.

„A 2003-ban alapított, két közösséget magába foglaló egyesület kutatáson alapuló kiegészítő tananyagokat fejleszt, amelyek lehetővé teszik a történelem többféle perspektívájának megismerését. Tanárok gyűlnek össze a megosztott sziget két oldalának valamennyi közösségéből, hogy párbeszédet folytassanak és képzést kapjanak arról, hogyan tanítsák Ciprus történelmét az új generációknak.”

FORRÁS: „Multiple views on the past, brighter prospects for the future: How AHDR’s work on teaching history helps to bridge the divide among communities in Cyprus”, [Több szempontú múlt, fényesebb jövőbeli kilátások: Hogyan segít az AHDR történelem tanítással foglalkozó munkája a ciprusi közösségek közötti hidak építésében?] EBESZ nemzeti kisebbségek főbiztosa, 2016. október 19., <<https://www.osce.org/hcnm/275456>>.

diákokkal való megismertetésének alap dokumentumává vált. Naplója nemcsak önmaga jogán történelmi forrás, hanem jó kiindulópont is a holokausztról tanuló diákok számára: a személyes családi beszámolóhoz jobban tudnak kapcsolódni, miközben a legszörnyűbb kegyetlenkedések csak közvetetten jelennek meg. A kegyetlenkedéseket átélt emberekkel való együttérzés erős oktatási módszer. Ennek ellenére a tanároknak foglalkozniuk kell a zsidók holokauszt előtti, alatti és utáni teljes történetével is, hogy az Anne Frankéhoz hasonló történetek következményeit összefüggéseiben mutathassák be.¹³

Számos olyan történet, legenda és emlékmű van, amelyek a történeteknek csak bizonyos részeit mesélik el. Az oktatás alapvető szerepet játszik a történelmi ismeretek előmozdításában. A pedagógia kihívása abban rejlik, hogy a történelmi tények mellett a nézőpontok egyensúlyát is biztosítsuk, amikor olyan témákat közelítünk meg, amelyek egy adott nemzeti vagy politikai kontextuson belül vitatottak tűnhetnek. Egy, az Európai Parlament megbízásából készült, az európai történelmi emlékezet kihívásairól szóló 2015-ös tanulmány a következő szempontok figyelembevételét ajánlja a történelem tanítása során a múlt

és a jelen megértésének kritikus és nyitott megközelítése érdekében:

- Növeljük a kultúrák, a történetek és az emlékek sokféleségével kapcsolatos tudatosságot, és segítsük elő a kölcsönös tiszteletet;
- Lássuk el a diákokat a szükséges ismeretekkel és készségekkel, hogy saját helyi és nemzeti múltjukat elfogultság nélkül, más nemzeti, regionális és globális tényekkel összehasonlítva és azokhoz viszonyítva értékelhessék; és ennek során
- Bátorítsuk a tanulókat, hogy aktív és kritikus gondolkodói és résztvevői legyenek a „történelmi emlékezetnek.”¹⁴

A nézőpontok megfelelő egyensúlyának megtalálása kulcsfontosságú, ha el akarjuk érni, hogy a diákok értékeljék és támogassák a nyitott, sokszínű és demokratikus társadalmakat, amelyek tiszteletben tartják az emberi jogok és a mindenki számára biztosított egyenlőség értékeit.

¹³ Jessica Landfried: „Anne Frank, the Holocaust Victim: The Controversy about Her Diary in School Education, and the Controversy about Her Image [Anne Frank, a holokauszt áldozata: A naplója körüli vita az iskolai oktatásban, és a róla alkotott kép körüli vita]”, Marcuse’s Proseminar on “Legacies of the Holocaust”, University of California, Santa Barbara, 2002, <<http://www.history.ucsb.edu/projects/holocaust/Research/AnneFrank/AnneF20pFinalHM.htm>>.

¹⁴ Európai Parlament: *Európai történelmi emlékezet: Politikák, kihívások és perspektívák*, Belső Politikák Főigazgatósága, 2015, 30-31. o., <http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2015/540364/IPOL_STU%282015%29540364_EN.pdf>.

Oktatási stratégiák az „ünnepelt hősök” és a nemzeti emlékezet ellentmondásos témáinak kezelésére

Mi a teendő, ha...?

...egymással versengő nemzeti emlékezet narratívák merülnek fel az osztályban?

Mielőtt bevezetnénk egy témát, gondoljuk át, kik a diákjaink, milyen kérdéseket tehetnek fel, vagy milyen történelmi kapcsolataik lehetnek egymással. A történelmi események sokoldalú megértésének nagyszerű forrása lehet az osztály sokszínűsége, ha ügyelünk rá, hogy ne erősítsünk meglévő előítéleteket vagy traumákat azzal, hogy egy kisebbséghez vagy „más” csoporthoz tartozó tanulókat pécézünk ki. Az osztálynak egy múltbeli konfliktus vagy tárgyalás elemzése során az összes fél által képviselt álláspontot és tettet meg kell értenie, hogy levonják a múlt által kínált tanulságokat. Az egyik vagy másik oldal tapasztalatainak figyelmen kívül hagyása megakadályozza az ilyen jellegű tanulást.

Napjainkban a történészek megbízhatatlannak tartják azokat a forrásokat, amelyek csak a domináns csoport szempontjából mondják el a történetet. Ezért javasolt a történelem több nézőpontból történő oktatása. Ez megvalósítható az órán olyan forrásanyagok beépítésével, amelyek különböző szempontokat mutatnak be egy adott

Tevékenység

Ajánlott egy-egy történelmi esemény vagy korszak tanításának több nézőpontból történő megközelítése, hogy ezzel is fejlesszük a diákok kritikai tudatosságát az esemény különböző narratíváival kapcsolatban. A gyakorlatban ez jelentheti három vagy négy különböző nézőpontból írt olvasnivaló és esetleg további háttér-információk feldolgozását az egyes nézőpontok jobb megértéséhez.

A diákok kis csoportokban elemezzenek különféle szempontokat bemutató forrásokat, és válaszoljanak az alábbi kérdésekre, hogy aztán prezentálhassák azokat az osztálynak.

- Minden forrásnál jegyezzenek fel a következőket: cím, szerzők, webhely/kiadó és minden egyéb információ a szerzőkkel/kiadókkal kapcsolatban (nézzék meg a webhely „Névjegy” alpontját, és végezzenek kutatást, ha többet szeretnének megtudni a szerzőkről és a tartalmat nyilvánossá tevő szervezetről).
- Mondják el saját szavaikkal, hogyan mesélik el ezek a szerzők a történeteket!
- Milyen bizonyítékokkal támasztották alá ezek a szerzők a történetről alkotott verziójukat?
- Hogyan segíthet a szerzők nézőpontja a történet értelmezésében?
- Mi a tétje a történet értelmezésének?
- Mit vonhatunk le a történet elbeszélésének különbségei alapján arról, hogyan íródik a történelem?

FORRÁS: Adaptáció Sarah Kavanagh és Holly Epstein Ojalvo „What Really Happened? Comparing Stories of the First Thanksgiving [Mi történt valójában? Az első Hálaadás történeteinek összehasonlítása]” c. cikkéből *The New York Times Learning Network*, 2010. november 23., <<https://learning.blogs.nytimes.com/2010/11/23/what-really-happened-comparing-stories-of-the-first-thanksgiving/?module=ArrowsNav&contentCollection=undefined&action=keypress®ion=FixedLeft&pgtype=Blogs>>.

témával kapcsolatban, változatosabb elsődleges forrásanyag feldolgozásával, vagy azzal, hogy néhány diákot megkérünk, hogy egy feladatot a különböző szereplők szemszögéből közelítsenek meg.¹⁵ Ne felejtjük azonban el, hogy egyes családok és közösségek rendkívül érzékenyek lehetnek bizonyos történelmi eseményekre; a tanárnak mérlegelnie kell a többféle történelmi perspektíva bevezetését olyan szempontból, hogy ezek károsak lehetnek-e a békés kapcsolatokra, vagy az osztály összetételétől függően ellenálláshoz vezethetnek-e. Az ilyen tanórákra való megfelelő felkészülés kulcsfontosságú. Hasznos lehet, ha az osztály először egy nem vitatott témával kapcsolatban gyakorolja a különböző történelmi perspektívák alkalmazását, hogy a diákok kifejleszthessék azokat a készségeket és nyitottságot, ami ahhoz szükséges, hogy eseményeket különböző nézőpontokból vizsgáljanak. Csak az átfogó összképet vizsgálva érthetik meg jobban a diákok a történelem értelmezésének különböző megközelítéseit, és azt, hogy ezek a megközelítések hogyan alakultak ki. A tanár segítsen a diákoknak abban, hogy a közvetlen nemzeti horizontjukon túlmutatóan gondolkodjanak,

és vegyék figyelembe a kérdéses történelmi esemény regionális vagy globális perspektíváját is. Ily módon a tanárok jobban felkészíthetik diákjaikat arra, hogy megértésük az egyes kérdésekről folytatott modern viták történelmi alapjait.

A több szempontú megközelítést kiegészíti, ha a zsidóság történetét a közös helyi, nemzeti és nemzetközi történelem részeként tanítjuk.

...egy diák rámutat arra, hogy egy bizonyos csoport vagy csoportok tapasztalata rejtve marad a sztenderd történelmi narratívában?

A történelmet gyakran azok mesélik el és dokumentálják, akik az adott időszakban hatalmon voltak. Például az 1960-as és 1970-es évekig a történelmet túlnyomórészt férfiak írták és dokumentálták. Ez a történelem általában a férfiak tevékenységére összpontosított: a többnyire férfi politikai vezetők hódításaira, és általában csak a győztes szemszögéből. Csak a huszadik század végén és néhány országban alakult ki egy speciális „női történelem” tudományág, amit egyesek „herstory”-nak (szójáték az angol nőnemű névmás és

történelem szavakból) neveznek. Az uralkodó történelmi narratívában viszonylag kevés női példakép, katonai vagy politikai vezető, illetve egyéb női hős szerepel, akiket a köztudat számon tart. A gyakran magánjellegű elsődleges források, mint például a naplók és levelek, kulcsfontosságú forrásnak bizonyultak a történelem azon részének rekonstruálásához, amelyek kimaradtak a fő irányzatot képviselő történelemből vagy tankönyvekből. Sajnos ezek is csak azokból az időkből állnak rendelkezésre, amikortól a nők nagyobb számban írástudókká váltak.

A társadalmi nemet figyelembe vevő oktatás elengedhetetlen ahhoz, hogy a tanulók érteni kezdjék az identitás és a hatalmi viszonyok dinamikáját általában, de ennek szemléletnek az alkalmazása azért is hasznos lehet, mert olyan kipróbált pedagógiai módszerekre hívja fel a pedagógusok figyelmét, amelyek adaptálhatók más előítéletek vagy diszkrimináció leleplezésére.

A történelmi kontextus megértése hasznos gyakorlat a diákok számára, hogy jobban felismerjék, kinek a történetét hallják, és azt

¹⁵ Dr Robert Stradling: *Multiperspektivitás a történelemtanításban: útmutató tanároknak*, Európai Tanács, 2003. november <<https://rm.coe.int/1680493c9e>>.

milyen célból mesélték el. A történelmi kontextus egy adott időben és helyen fennálló társadalmi, vallási, gazdasági és politikai körülményeket jelenti. Ez az, aminek segítségével értelmezhetjük és elemezhetjük a múlt alkotásait vagy eseményeit, ahelyett, hogy a jelenben érvényes mércék vagy elvárások alapján ítélnénk meg őket.

A történelmi személyekről és eseményekről szóló filmek és könyvek érdekes bevezetők lehetnek a múltba, valamint arra ösztönözhetik a diákokat, hogy kritikus szemmel tekintsenek az eseményekre és azok ábrázolására. A tanárok megkérdezhetik az osztálytól például:

- Hogyan tudhatunk meg többet a múltbeli valós események és a filmben/könyvben bemutatott történetek közötti különbségről?
- A szereplők modern nyelvet és megszólítási formákat vagy az akkori nyelvet és dialektusokat használják?
- A nők vagy mások nagyobb szerepet kapnak vagy több szabadságot élveznek, mint amivel abban a korban általában rendelkeztek?

Európai Genderkutatói, Oktatási és Dokumentációs Egyesület (ATGENDER)

Az ATGENDER tudósok, gyakorlati szakemberek, aktivisták, valamint intézmények széles körét fogja össze a nők és a társadalmi nemek tanulmányozása, a feminista kutatás, valamint a női jogok, a nemek közötti egyenlőség és a sokszínűség témájában. A pedagógusok számára ingyenesen letölthető források és oktatási anyagok gazdag tárházával szolgál, ezek közé tartozik a „*Teaching with Gender*” (A társadalmi nemekkel tanítva) című könyvsorozat, amely gyakorlati tanítási módszerek széles körét mutatja be. A kötetcímek között szerepel a „*Teaching ‚Race’ with a Gendered Edge*” (A „rassz” tanítása nemi felhanggal), a „*Teaching Against Violence*” (Tanítással az erőszak ellen), a „*Teaching Intersectionality*” (Az interszekcionalitás tanítása) stb.

Az egyesület számos célja közé tartozik a múlt-, és jelenbeli egyenlőtlenségek, jogfosztottság és kirekesztettség felismerése Európában és mássutt, az ezek elleni küzdelem, valamint annak megtanulása, hogy miként lehet a hasonló elvek mentén folytatott küzdelmet felismerni, szolidárisan támogatni, saját ügynek tekinteni; és teret hozni létre beszélgetésekhez és kritikákhoz.

További információkért lásd: <<https://atgender.eu/category/publications/volumes/>>.

Tevékenység

Segítsük a diákoknak értékelni egy-egy történet teljesebb változatát, miközben megtanulják, hogy egy eseményt több szemszögből is megvizsgáljanak.

- Készítsünk elő egy fényképet, amely több különböző karaktert és/vagy elemet tartalmaz. Magyarázzuk el a diákoknak, hogy egy nagyobb képet vágtunk részekre, és annak egy-egy darabját fogják megkapni.
- Osszuk a tanulókat kis csoportokra, és adjunk minden csoportnak egy-egy darabot a képből. Kérjük meg a diákokat, hogy rajzolják meg vagy írják le, hogy szerintük hogyan nézhet ki a fénykép többi része, anélkül, hogy a többi darabot megmutatnánk nekik.
- Az egyes csoportok tagjai osszák meg egymással az illusztrációkat vagy leírásokat. Beszélgessenek az illusztrációk hasonlóságairól és különbségeiről. Kérjük meg őket, hogy képzeljék el, milyen lehet a teljes kép.
- Illesszük össze a kép összes darabját, így felfedve a teljes képet.
- Vezessük be a perspektíva fogalmát. Magyarázzuk el, hogy a perspektíva egy nézőpont: hogyan lát valaki egy helyzetet, milyen érzései vannak egy helyzettel kapcsolatban, valamint mi a véleménye és milyen emlékei vannak egy eseményről. Folytassuk egy történet vagy történelmi esemény több nézőpontból való szemlélése következményeinek feltérképezésével.

FORRÁS: A „Multiple Perspectives: Building Critical Thinking Skills” [Többszörös perspektíva: a kritikai gondolkodás fejlesztése] óraterv alapján készült, ReadWriteThink, <<http://www.readwritethink.org/classroom-resources/lesson-plans/multiple-perspectives-building-critical-30629.html .tab=4>>.

- A ruhák vagy a látványelemek tényleg úgy néznek ki, mint annak idején (több-kevesebb hozzáértéssel készültek)?
- A szereplők eszméi vagy a cselekmény egyes fejleményeire adott reakciói megfelelnek a kornak, amelyben a cselekmény játszódik, vagy modernebb hozzáállást képviselnek?
- Igazodnak-e bizonyos sztereotípiákhoz?
- Mely más csoportok léteztek akkoriban, amelyek hangja nem tükröződik a történetnek ebben a konkrét ábrázolásában?
- A feldolgozott témák – mint például a nemzeti büszkeség vagy a társadalmi igazságtalanság tudata – a kor politikai földrajzának, társadalmi normáinak és társadalmi gondolkodásának valós ábrázolása, vagy inkább a múltra vetített, modernebb fogalmak tükörképei?

Ez a fajta kritikai megközelítés segít a diákoknak megérteni, hogyan keletkeznek a történelmi narratívák és hogyan alkotják őket újra az új generációk, valamint hogy azok, hogyan kapcsolódnak a jelenhez.

...egy fontos történelmi személyiség bizonyos nézetei vagy tettei vitához vezetnek az osztályban?

A több nézőpontból történő megközelítés és a történelmi kontextus biztosítása fontos pedagógiai stratégia olyan történelmi személyiség ellentmondásos vetületeinek kezeléséhez, akit tisztelünk az elért eredményeiért, de aki olyan nézeteket vallott vagy úgy viselkedett, amelyet akkoriban vagy ma negatívan ítélünk meg.

Egy történelmi személy jellemének kevésbé ismert dimenzióinak feltárásához szükség lehet különböző elsődleges forrásokra, mint például régi iratokra és újságcikkekre, valamint naplókra, levelekre vagy beszédeikre, illetve be lehet mutatni olyan más személyeket, akikre hatással lehettek az ellentmondásos személy elképzelései és viselkedése. A megfelelő és érdekes források - például zene, versek, filmek és képek - gazdag választékának felhasználásával és elemzésével valószínűbb, hogy a diákok aktívan vesznek majd részt az órán.

Például a diákok megismerhetik az antiszemitizmus, az előítéletek és a diszkrimináció ellen fellépő

Miután a diákokkal együtt megvizsgáltuk a különböző forrásokat, amelyek egy történelmi személynek tulajdonított cselekedetekre, hiedelmekre és különböző hatásukra adtak választ, gondolkozzanak el a következő kérdéseken:

- Milyen eredményeket ért el ez a személy?
- Ki meséli el újra a történetét?
- Mi történt akkoriban, amitől olyan jelentős volt az, amit ez a személy elért?
- Milyen ellentmondásos vagy negatív elemek találhatók ennek a személynek a jellemvonásai között?
- Mit tanulhatunk ettől a történelmi személytől, és arról, ahogyan a múltban látták őt? És arról, ahogyan a jelenben megítéljük?

történelmi személyiségek (pl. Emile Zola, Eleanor Roosevelt, II. János Pál pápa, Sophie Scholl vagy Thomas Masaryk) tetteit is.

Források és tananyagok, további olvasnivaló

„Írányelvek a történelemtől és emlékezetéről szóló nemzetközi diskurzushoz”, Emlékezet és Szolidaritás Európai Hálózata,

<https://www.enrs.eu/guidelines>.

- A Hálózat elősegíti a 20. századi európai történelemtől folytatott párbeszédet kiállítások, kiadványok, műhelyek, tanulmányi látogatások és konferenciák révén, lásd:

<https://www.enrs.eu/en/>.

EUROCLIO – Az Európai Történelemtanárok Szövetsége több mint hetven történelem-, örökség- és állampolgárság-oktatói egyesület és más, a területen tevékenykedő szervezet ernyőszervezete. Az egyesület a felelősségteljes és innovatív történelmi, állampolgársági és örökségre vonatkozó ismeretátadás fejlesztésére törekszik, a kritikai gondolkodás és kölcsönös tisztelet megteremtésének támogatása, és a többszörös perspektíva, valamint vitás kérdések bevonása révén, lásd:

<https://www.euroclio.eu/resources/>

„10 Activities for Teaching Historical Perspectives”, Musings of a History Gal [10 tevékenység a történelmi perspektíva tanításához, egy történelemtanár ötletei] (blog),

<https://www.musingsofahistorygal.com/2018/02/10-activities-for-teaching-historical.html>.

Living with Controversy: Teaching Controversial Issues Through Education for Democratic Citizenship and Human Rights – Training Pack for Teachers, [Ellentmondásokkal élünk együtt: ellentmondásos kérdések

oktatása a demokratikus polgári gondolkodás és emberi jogok témáján keresztül – oktatási csomag tanároknak] Európa Tanács, 2015 (számos nyelven elérhető), <https://pjp-eu.coe.int/en/web/charter-edc-hre-pilot-projects/teaching-controversial-issues-developing-effective-training-for-teachers-and-school-leaders>.

Paula Cowan és Henry Maitles (eds.): *Teaching Controversial Issues in the Classroom: Key Issues and Debates* [Vitatott kérdések tanítása az osztályban: fontos kérdések és viták] (London: Continuum 2012).

„Multiple Perspectives: Building Critical Thinking Skills” [Többféle perspektíva: kritikai gondolkodási készségek fejlesztése] óraterv, ReadWriteThink <http://www.readwritethink.org/classroom-resources/lesson-plans/multiple-perspectives-building-critical-30629.html?tab=4>.

Marja Kuzmanic: „Collective Memory and Social Identity: A social psychological exploration of the memories of the disintegration of former Yugoslavia [Kollektív emlékezet és társadalmi identitás: az egykori Jugoszlávia felbomlásának emlékezete szociálpszichológiai szempontból]”, *Horizons of Psychology*, 17. évf., 2. szám, 2008, 5-26. o., 2008.

Terry Cook: „What is Past is Prologue: A History of Archival Ideas Since 1898, and the Future Paradigm Shift [Ami elmúlt, az a kezdet: Levéltári eszmék története 1898 óta és a jövőbeli paradigmaváltás]” *Archivaria – The Journal of the Association of Canadian Archivists*, 43. évf., 1997.

